

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНИМИ РЕСУРСАМИ

І.М. Лицур,

доктор економічних наук, професор

ДУ «Інститут економіки природокористування

та сталого розвитку НАН України» (м. Київ, Україна)

e-mail: ilytsur@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3867-0734>

Ю.Ю. Алексєєва,

аспірант

ДУ «Інститут економіки природокористування

та сталого розвитку НАН України» (м. Київ, Україна)

e-mail: yulia.alekseeva2307@gmail.com;

У статті сформульовано і розкрито вихідні положення теорії формування фінансово-економічного механізму децентралізованого управління природними ресурсами, деталізованого з урахуванням базових елементів гарантування достатнього рівня фінансового забезпечення процесу природогосподарування держави, які мають бути враховані при розробленні й реалізації у практиці управління національним державотворчим проєктом сучасних доктрин і стратегій просторового сталого розвитку. Обґрунтовано методологічно важливі положення процесу формування трьох основних фінансових потоків, що можуть скласти доходи ОТГ. По-перше — це фіскальні надходження громаді від місцевих податків і зборів, штрафів та інших платежів. По-друге — це частина прибутків від виробничої діяльності комерційних корпоративних структур. По-третє — це надходження від інвестиційної діяльності муніципальних чи регіональних фінансових структур.

Ключові слова: *фінансово-економічний механізм, просторове управління, природно-ресурсні активи, трансформація господарських відносин.*

ВСТУП

Особливістю сучасного етапу розвитку економіки України є необхідність якісного посилення муніципального управління, за якого воно може посісти рівноправне положення з загальнодержавним і внутрішньогосподарськими підходами в системі управління економікою. А отже, регіоналізація економіки і децентралізація управлінських повноважень має здійснюватися в умовах взаємного посилення централізованого впливу і демократичної, громадянської активності в регіонах, економічного і соціального підґрунтя в управлінні національним господарством. Відомо, що при раніше здійснюваних спробах удосконалення системи управління національним господарством, акцент робився на поліпшенні якоїсь однієї сторони управлінського процесу. Наприклад, на перше місце висувався галузевий принцип управління економікою на шкоду територіальному. У результаті посилювалися протиріччя між економічним і соціальним розвитком національного господарства, галузевими і територіальними чинниками. Нині загалом досягнуто розуміння того, що не можна надати перевагу якомусь одному принципу управління економікою, проте те-

риторіальний принцип, просторовий підхід до управління розвитком територіальних утворень треба поставити наріжним каменем у систему регіонального управління та місцевого самоврядування, а формування фінансово-економічного механізму децентралізованого управління природними ресурсами є основою сталого розвитку певної території.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми формування фінансово-економічного механізму управління природними ресурсами в державі, а саме питання просторової організації природно-господарської діяльності та його впливу на соціально-економічний розвиток України у контексті євроінтеграційних прагнень нашої держави широко висвітлюються в публікаціях багатьох українських науковців. Серед них слід вказати розробки науковців Держаної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»: Алімова О.М. [1], Микитенко В.В. [2], Данилишина Б.М. [3], Лицур І.М. [4], Бистрякова І.К. [5] та ін. Як це не парадоксально, але в останні п'ять років наукової літератури з

проблем формування фінансово-економічного механізму управління природно-ресурсними активами в умовах трансформації господарських відносин в Україні випущено значно менше, аніж у попередній період, сучасні проблеми модернізації системи управління природними ресурсами в контексті євроінтеграції практично не висвітлено, окрім робіт [6–8]. В останніх репрезентовано переважно розробки, які пов'язані з елементами децентралізації управління природокористуванням та місцевого міжрегіонального співробітництва в євроінтеграційному векторі. Наразі більшість наукових напрацювань останніх років присвячено екологічній модернізації економіко-господарської системи нашої держави у контексті євроінтеграції, проте це є предметом досліджень іншого характеру, фокус яких спрямований не стільки на створення комплексного механізму ефективного управління природокористуванням, скільки на запровадження окремих загальних принципів ресурсозаощадження і сталості в існуючу систему господарювання.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми — полягає в обґрунтуванні доцільності та визначенні принципової можливості підвищення соціо-еколого-економічних параметрів рівня розвитку територій України за рахунок запровадження інноваційних фінансово-економічних механізмів формування нової системи просторового управління природними ресурсами.

Мета дослідження — виявлення системи сучасних економічних процесів в державі, які формують певні рамки, та окреслюють й одночасно обмежують можливості розвитку фінансово-економічних механізмів управління природними ресурсами в Україні при нарощенні глобальних викликів сталому господарюванню.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Методологічною базою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних вчених із проблем управління природними ресурсами, децентралізації владних повноважень, сталого просторового розвитку, а також нормативно-правові акти України, аналітичні та статистичні матеріали міністерств і відомств України, міжнародних організацій, інші науково-інформаційні матеріали. Дослідження передбачають використання низки взаємопов'язаних мультигалузевих методів, включаючи абстрактно-логічний, а також прийоми аналізу та синтезу; системний аналіз; економіко-математичні методи; метод експертних оцінок; графічний і картографічний методи тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Сучасні економічні процеси в державі формують певні рамки, якими окреслено й одночасно обмежено можливості розвитку фінансово-економічних механізмів управління природними ресурсами. При цьому, необхідно зосередитися на трьох основних аспектах формування такого механізму, який нерозривно пов'язаний з однієї сторони — між собою, а з іншої — з комплексом проблем, що супроводжують економічні трансформації в Україні на шляху до реформ та європейської інтеграції.

Так, *перший* із них пов'язаний із загальною проблематикою впровадження децентралізованих механізмів управління економікою в практику господарювання в унітарній державі. Безсумнівно, ця проблематика об'єктивно виникає в процесі делегування повноважень територіям. Специфіка процесів децентралізації в державі унітарного типу перебуває на тому рівні, на якому делегуються повноваження при передачі їх від центру на місця, а саме — об'єднана територіальна громада (муніципалітет) є з географічної точки зору третім рівнем формування владних повноважень у системі країна — регіон — муніципальна структура. Таким чином, не можна не ігнорувати той факт, що фінансові механізми, що регулюють відносини вартісного розподілу, які мають діяти у сфері використання природних активів повинні бути спрямовані саме на цей муніципальний рівень управління природокористуванням, а регіональний рівень залишається основним рівнем для формування економічної складової природокористування як ринковий простір господарювання. Отже, діада основних фінансових відносин, включаючи розмежування повноважень щодо джерел фінансових надходжень, формується в системі держава — об'єднана територіальна громада, а економічних відносин — у площині територіальна громада — регіон. Відносини між державою та регіоном (областю, районом) стосуватимуться при цьому питань збалансування регіонального розвитку, вирівнювання рівнів розвитку територій за допомогою бюджетних механізмів. За цих умов, на відміну від країн із федеральним устроєм, фактично помітно звужується роль регіону (область) як адміністративно-територіальної складової, яка має свої внутрішні джерела фінансових надходжень та розпоряджається ресурсами, що становлять джерело доходу. Відповідно, і господарські та фінансові важелі територіальних громад мають бути достатньо потужними, щоб забезпечити сталий розвиток регіонального простору через економічну діяльність громад низового рівня (ОТГ). Виходячи

з цього, необхідно зробити особливий акцент на територіальній громаді як суб'єкті фінансових відносин, який акумулюватиме доходну частину фінансових надходжень від залучення та експлуатації природних активів у господарському обігу. Щодо цього процесу можуть формуватися як мінімум три основні фінансові потоки, що можуть скласти доходи ОТГ. По-перше — це фіскальні надходження громаді від місцевих податків і зборів, штрафів та інших платежів. По-друге — це частина прибутків від виробничої діяльності комерційних корпоративних структур, створених на основі публічно-приватного партнерства та концесії, в якій територіальна громада виступає інвестором у вигляді розпорядника природних активів, що приносять дохід і мають право на участь у розподілі прибутку від економічної діяльності, включаючи дохід від здачі майна в оренду. По-третє — це надходження від інвестиційної діяльності муніципальних чи регіональних фінансових структур (інвестиційних фондів та компаній, банків, лізингових компаній тощо), в яких діяльність територіальної громади відіграє роль як засновника і активного емітента фінансових активів. Отже, у двох останніх випадках поле діяльності комерційних виробничих і фінансових структур може і має бути ширшим за рівень ОТГ, охоплювати регіональний рівень, передусім свою роль повинен зіграти гнучкий кластерно-корпоративний підхід організації економічної діяльності.

Другим аспектом, який витікає з першого, є необхідність дотримання, з однієї сторони, конституційних норм права країни при формуванні фінансово-економічного механізму природокористування на рівні територіальних громад, а з іншої, — відповідних потреб розвитку економіки ОТГ і регіонів коригування цих норм, запровадження гнучкої регіональної економічної та фінансової політики, розвиток правового поля країни у напрямі формування середовища природокористування, адаптованого до європейських норм права і, відповідно, європейської практики господарювання, у якій роль і права територіальних громад щодо місцевих ресурсів розвитку є значним чином розширеними порівняно з сучасним станом у цій царині нашої держави. Ключовим механізмом регіонального розвитку та практичним інструментом реалізації державної регіональної економічної політики у фінансовому вимірі є чіткий законодавчий розподіл повноважень, відповідальності та фінансово-економічної бази між загальнодержавним, територіальним (регіональним) і місцевими (муніципальними) рівнями управління, від якого значною мірою залежатиме визначення оптимальних пропорцій

формування і розподілу фінансових ресурсів між державними й місцевими бюджетами. Цьому питанню присвячено багато досліджень, які інтенсивно ведуться впродовж останніх 25 років, існує важливий науковий доробок у цій галузі, проте, як наголошувалося ще в середині 90-х років, ключовим є питання ефективної власності на джерело доходів [9], а таке питання в разі майна територіальних громад не вирішено й нині, особливо це стосується рентоносних природно-ресурсних джерел, і наразі ця система інституціональних відносин діє дуже неефективно, насамперед через те, що за фактом не визначено права муніципальної власності і муніципалітету як форми організації управління територією щодо розпорядження місцевими ресурсами розвитку, розташованими на території громади. Вони є переважно декларативними і не мають реального підґрунтя у зв'язку з тим, що владним структурам вищих рівнів (регіонального та державного) делеговано управлінські права на території низових, муніципального рівня структур¹, якими вони насправді не користуються. У перспективі, для подальшого збалансування відносин між центром та регіонами й сприянню ефективному територіальному розвитку має збільшуватись частка регіональних бюджетних надходжень на основі власних (закріплених) доходів, переважно рентного походження.

Рентні платежі при цьому, з одного боку, мають охоплювати якомога ширшу кількість джерел ренти, з іншого боку — бути оптимальними за величиною, вилучатися за допомогою простих та системно інтегрованих в інституціональну форму господарювання механізмів, як економічних, так і фінансових та правових — цінових, фіскальних, договірних тощо. Відповідно до цього, має бути удосконалено й податкову систему на центральному і місцевому рівнях шляхом встановлення оптимальних, можливо — фіксованих відносних норм (ставок) податкових надходжень до державного й місцевого бюджетів, для чого може і, з нашої точки зору, має бути запропоновано розширення прав місцевих органів влади, по-перше, у використанні бюджетних надходжень від загальнодержавних податків, передусім — рентних платежів у вигляді фіксованої частини гарантованого надходження до бюджету місцевого рівня. Також необхідним є суттєвий перегляд підходів як мінімум щодо формування і вико-

¹ Тут, згідно з міжнародно-визнаною методологією місцевого самоврядування і далі під муніципальним рівнем розуміється рівень територіальної громади, термін «муніципальний» вживається як синонім рівня управління, який має відношення до територіальної громади.

ристання системи місцевих або регіональних т.з. «квазіподатків» (фіскальних зборів, щодо яких відсутні юридичні ознаки податку) та парафіскальних платежів на користь суб'єктів публічного або приватного права, що не є органами державної влади й управління, проте працюють за принципами публічно-приватного партнерства і використовуватимуть стягнені надходження на користь територіальної громади. Можливим є також і розширення специфіки та переліку місцевих податків і зборів із відповідним наданням права органам місцевого самоврядування встановлювати такі податкові механізми. Серед подібних податкових важелів особливо слід наголосити на механізмі т.з. місцевого (регіонального) податку на товари та послуги, який може бути запроваджений на певній території і не перевищує встановленої законом норми, рекомендованої для місцевого податку для країни загалом або ж може запроваджуватися як виняток для територій із селективним режимом господарювання. Основним призначенням такого місцевого податку є вилучення регіональної ренти на користь територіальної громади, муніципального утворення або ж регіону (області), а отже він може надходити як у місцевий бюджет, так і у фонд регіонального розвитку, тобто рівня, вищого за рівень ОТГ.

Третій аспект пов'язаний із забезпеченням максимальної економічної свободи і підтримкою підприємництва, технологічно пов'язаного з використанням місцевих природних ресурсів з одночасною організацією екологічно-орієнтованого господарювання і контролю за використанням природних ресурсів, їх збереженням, охороною і примноженням. Один із найважливіших напрямів перебудови системи управління полягає в децентралізації управління і такому перерозподілі функцій і повноважень, що забезпечив би максимальну ініціативу і самостійність на місцях у використанні природних ресурсів, як активів ефективних власників зі створенням ефективно діючої системи громадського контролю та підзвітності суб'єктів господарювання територіальній громаді. Нині основною ланкою господарського управління є підприємство. Функціонуючи в умовах самофінансування і самооплатності, за законами ринку, ця ланка, проте, за своєю економічною сутністю виконує (реалізує) лише частину відтворювальних завдань регіонального розвитку — виробництво продукції, її частковий обмін. Відтворення, поліпшення і охорону ресурсів підприємництва в частині місцевої природно-ресурсної бази, необхідно здійснювати разом із місцевими органами управління господарством та у співпраці з державними

органами управління природокористуванням та громадськими організаціями і безпосередньо територіальними громадами. Тут маєтись на увазі надання підприємствам можливостей ефективного користування природно-ресурсною, фінансовою, інформаційною, трудоворесурсною та іншими базами регіональних ресурсів.

Розвиток економічного потенціалу території та виробничих відносин безпосередньо залежить від сформованих інституціональних умов господарювання — форм власності на засоби виробництва, форм і методів організації управління, наявності нормативно-правової, регулятивної, інформаційної бази організації господарської діяльності тощо. Це активно впливає на характер виробничих зв'язків, раціоналізуючи, посилюючи й удосконалюючи їх шляхом інтеграції в єдину територіальну природно-господарську систему, що оптимально функціонує при пануванні економічних методів господарювання. Тому й акцентовано увагу на кластерних, корпоративних формах господарювання, які несуть у собі потужний потенціал щодо інституціоналізації виробничо-економічних відносин в економічно ефективну форму господарювання.

Поряд із розвитком галузевого підходу до управління територіями на кластерно-корпоративній основі можуть розширюватися і поглиблюватися функції і завдання територіальних ланок місцевого самоврядування, зростати вимоги до їх координуючої ролі у вирішенні питань розвитку місцевої економіки, особливо — у використанні місцевих природних активів як джерел доходу. Це призводить до необхідності створення і розвитку недержавних, регіональних і місцевих суб'єктів господарського процесу, що заповнюватимуть вакуум у вирішенні завдань регіонального розвитку, які важко або неможливо розв'язати лише силами співпраці місцевої і загальнодержавної влади. В результаті в межах загального концепту «належного врядування» виникають нові форми самоорганізації, по суті — системи прямого врядування населення територіальних громад у системі місцевого, регіонального і міжрегіонального управління, прикладом яких є регіональні економічні асоціації, агентства регіонального розвитку, громадські екологічні організації, інші публічні інституції на кшталт добровільних постійно діючих і тимчасових об'єднань громадян, створених для вирішення конкретних завдань розвитку, які ставляться територіальною громадою.

У зв'язку з цим, нині на перше місце має вийти принцип регіоналізації господарювання, який повинен реалізовуватися комплексно на всіх рівнях управління — державному, регіо-

нальному та місцевому (ОТГ), ґрунтуватися на нових формах економічних відносин громади, підприємств, галузей і територій між собою і з державою. Територіальні органи управління покликані забезпечувати створення необхідних умов для ефективного функціонування підприємств та їх об'єднань, громадських організацій і форм територіальної самоорганізації населення для активізації господарських, фінансових та ринкових відносин на даній території. Суб'єкти господарювання при цьому зобов'язані наповнювати місцевий бюджет повноцінними платежами за використання трудових і природних ресурсів, інших рентноносних джерел тощо. Громадські ж організації мають забезпечувати ефективний контроль за використанням природних ресурсів та брати на себе відповідальність за підзвітне використання підприємствами природних активів.

Найбільш нагальним на сьогодні напрямом створення євроінтеграційного механізму державного регулювання використання природних активів територій та функціонування регіональної політики в сфері природокористування є розробка актів законодавства, що в умовах удосконалення існуючої парламентсько-президентської форми правління і конституційного державного устрою визначатимуть права й обов'язки регіонів у бюджетній та податковій сфері України, що стосуються природних ресурсів, їх повноваження в управлінні природними активами як майном, що перебуває у загальнодержавній власності та у власності

територіальних громад, участь у реалізації державних галузевих та регіональних програм і проектів із залучення природних ресурсів у господарський обіг, їх охорони й відновлення. Необхідно також мати нормативні акти врегулювання порядку заснування й використання публічно-приватних корпорацій у сфері природокористування, фінансових компаній з управління активами, національного суверенного фонду, регіональних фондів стабілізації, сталого розвитку територій, фондів інвестування, субвенцій, соціальної підтримки населення тощо із внесенням відповідних уточнень і доповнень до існуючих законодавчо-нормативних актів для повномірного врахування регіональних інтересів у національній політиці природокористування.

ВИСНОВКИ

Виходячи з аналізованої проблематики, дослідниками визнано і сформульовано основні принципи формування фінансово-економічного механізму євроінтеграційного децентралізованого управління природними активами. Ними є: принцип єдності господарських, економічних та фінансових механізмів управління природними ресурсами; принцип гнучкості фінансової політики; принцип фінансового самозабезпечення (принцип гарантованого доходу або проектний принцип фінансування) діяльності в галузі використання природних ресурсів; принцип відповідального фінансового партнерства у використанні природних активів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алимов О.М., Драган І.В., Лицур І.М., Микитенко В.В. та ін. Потенціал сталого розвитку України на шляху реалізації інтеграційного вибору держави: монографія. Київ: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2014. 520 с.
2. Микитенко В.В. Коридори еволюції української економіки та інкорпорація зовнішньоекономічних впливів при прогнозуванні траєкторії її розвитку. *Економічн. вісн. Донбасу: наук.-виробн. журн.* 2008. № 4 (14). С. 52–69.
3. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С. та ін. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України. Київ: РВПС України НАН України, 1999. 716 с.
4. Микитенко В.В., Лицур І.М. Прогнозні можливості формування просторової системи управління природно-ресурсними активами. *Історія народного господарства та економічної думки України: всеукр. істор.-економічн. зб. наук. пр.* 2018. № 51. С. 252–274.
5. Формування системи механізмів управління природними ресурсами в умовах євроінтеграційних процесів: монографія / І.К. Бистряков, Д.М. Клиновий, Н.В. Коржунова, В.В. Микитенко та ін.; за ред. М.А. Хвесика. Київ: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2017. 680 с.
6. Микитенко В.В., Микитенко Д.О. Формування територіальних природно-господарських округів та реформатування соціально-економічного простору України. *Економічн. вісн. Донбасу: наук. журн.* 2018. № 1 (51). С. 31–39.
7. Микитенко В.В. та ін. Незалежна Україна в координатах сталого розвитку: монографія. 2-ге вид., переробл. і доповн. Чернівці: ЧНТУ, 2019. 770 с.
8. Микитенко В.В. Системно-впорядкована комбінація ціннісно-орієнтованих домінант формування природно-господарського простору. *Економіка природокористування і сталий розвиток: наук. журн.* 2019. № 6 (25). С. 37–42.

9. Бистряков І.К., Микитенко В.В. Переформатування просторової системи управління природно-ресурсними активами. *Економіка природокористування і сталий розвиток: наук. журн.* 92018.99 № 1–2 (20–21). С. 37–43.

FINANCIAL AND ECONOMIC MECHANISM OF DECENTRALIZED NATURAL RESOURCES MANAGEMENT

Lytsur I.,

Doctor of Economic Sciences, professor

Public Institution «Institute of Environmental Economics

and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine»

(Ukraine, Kyiv, email: ilytsur@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3867-0734>)

Alekseeva Y.,

postgraduat

Public Institution «Institute of Environmental Economics

and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine»

(Ukraine, Kyiv, email: yulia.alekseeva2307@gmail.com)

The article formulates and reveals the initial provisions of the theory of formation of financial and economic mechanism of decentralized management of natural resources, detailed taking into account the basic elements of ensuring a sufficient level of financial support of the nature management process. strategies of spatial sustainable development. Methodologically important provisions of the process of formation of three main financial flows that can make up the income of OTG are substantiated. The first is the community's fiscal revenues from local taxes and fees, fines and other payments. Secondly, it is a part of profits from production activity of commercial corporate structures. Third is the income from the investment activities of municipal or regional financial institutions.

Keywords: *financial and economic mechanism, spatial management, natural resource assets, transformation of economic relations.*

REFERENCES

1. Alymov, O.M., Drahan, I.V., Lytsur, I.M., & Mykytenko, V.V. et al. (2014). *Potential staloho rozvytku Ukrainy nashliakhu realizatsii intehratsijnoho vyboru derzhavy* [Potential of steady development of Ukraine in the way of realization of integration choice of the state]. Kyiv: Public Institution «Institute of Environmental Economic and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine» [in Ukrainian].
2. Mykytenko, V.V. (2008). Korydory evoliutsii ukrainsko ekonomiky ta inkorporatsiia zovnishnoekonomichnykh vplyviv pryprohnozuvanni traiektorii ii rozvytku [Corridors of the evolution of the Ukrainian economy and incorporation of foreign economic influences in predicting the trajectory of its development]. *Ekonomichnyj visnyk Donbasu*, 4 (14), 52–69 [in Ukrainian].
3. Danylyshyn, B.M., Dorohuntsov, S.I., & Mischenko, V.S. (1999). *Pryrodno-resursnyj potentsial staloho rozvytku Ukrainy* [Natural-resource potential for sustainable development of Ukraine]. Kyiv: Rada Vychennia Produktivnykh Syl Ukrainy of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
4. Lytsur, I.M., & Mykytenko, V.V. (2018). Prohnozni mozhyvosti formuvannia prostorovoi systemy upravlinnia pryrodno-resursnyimi aktyvami [Predictable opportunities for forming a spatial management system for natural resource assets]. *Istoriia narodnoho hospodarstva ta ekonomichnoi dumky Ukrainy: vseukrainskyj istoryko-ekonomichnyj zbirnyk naukovykh prats*, 51, 252–274 [in Ukrainian].
5. Bystriakov, I.K., Klynovyj, D.M., Korzhunova, N.V., Mykytenko, V.V., & Khvesyuk, M.A. et al. (2017). *Formuvannia system mekhanizmu pravlinnia pryrodnyimi resursami v umovakh ievrointehratsijnnykh protsesiv* [Formation of a system of mechanisms for managing natural resources in the context of European integration processes]. Kyiv: Public Institution «Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine» [in Ukrainian].
6. Mykytenko, V.V., & Mykytenko D.O. (2018). Formuvannia terytorialnykh pryrodno-hospodarskykh okruhiv ta pereformatuвання sotsialno-ekonomichnoho prostoru Ukrainy [Formation of territorial natural-economic districts and reformatting of socio-economics pace of Ukraine]. *Ekonomichnyj Visnyk Donbasu*, 1(51), 31–39 [in Ukrainian].
7. Mykytenko, D.O. et al. (2019). *Nezalezhna Ukraina v koordynatakh staloho rozvytku* [Independent Ukraine in the coordinates of sustainable development]. Chernihiv: Chernihiv National Technological University [in Ukrainian].
8. Mykytenko, V.V. (2019). Systemno-vporiadkovana kombinatsiia tsinnisno-orientovanykh dominant formuvannia pryrodno-hospodarskoho prostoru [System-ordered combination of value-oriented dominants of natural-economic space formation]. *Ekonomika pryrodokorystuvannia i stalij rozvytok*, 6 (25), 37–42 [in Ukrainian].

9. Bystriakov, I.K., & Mykytenko, V.V. (2018). Pereformatuvannia prostorovoi systemy upravlinnia pryrodno-resursnyamy aktyvamy [Reformatting the spatial management system for natural resource assets]. *Ekonomika pryrodokorystuvannia i staluj rozvytok*, 1–2(20–21), 37–43 [in Ukrainian].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Лицур Ігор Миколайович — доктор економічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу методології сталого розвитку ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України» (Україна, 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60; e-mail: ilytsur@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3867-0734>);

Алексеева Юлія Юріївна — аспірант ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України» (Україна, 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60; e-mail: yulia.alekseeva2307@gmail.com)

УДК 3030.15

DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.3.2020.212599>

МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІНКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ У КОНТЕКСТІ ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ

І.Є. Ярова

кандидат економічних наук, доцент

Сумський державний університет (Україна, м. Суми)

e-mail: zhs813@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9840-131X>

У статті узагальнено теоретико-методологічні принципи інтегральної оцінки національної безпеки у контексті сталого просторового розвитку. У роботі акцент зроблено на тому, що інтегрована (комплексна) соціо-еколого-економічна оцінка національної безпеки у теоретико-концептуальному форматі має бути побудована згідно з методологією сталого розвитку. Варто зазначити, що в теорії економічної безпеки поставлено питання про структурно-оціночну побудову національної (економічної) безпеки згідно з методологією сталого розвитку. Це зумовило розглядати національну безпеку як соціо-еколого-економічну.

Проаналізовано варіації системи індикаторних показників, які характеризують рівень сталого розвитку. Зроблено висновок про те, що цілеспрямоване управління соціально-економічними процесами та національною безпекою з метою досягнення сталого просторового розвитку, встановлення нових екологічних і соціальних пріоритетів держави веде до зміни системи оцінок, за допомогою яких ухвалюються рішення. Тут сфокусовано увагу на тому, що не існує єдиної системи формування індикаторів сталого розвитку, зокрема, і у контексті оцінки ефективності екологічного оподаткування.

Розглянуті окремі складові національної безпеки та індикаторні показники у контексті вирішення проблеми оцінки ефективності застосування системи екологічного оподаткування. Обґрунтовано визначальні структурні компоненти та основні показники економічної, енергетичної та екологічної безпеки у взаємозв'язку із системою екологічного оподаткування. Окремо розглянуто визначальні показники лісової безпеки. Зроблено акцент на методології формування алгоритму побудови комплексної рейтингової оцінки складових національної безпеки.

Ключові слова: національна безпека, соціально-еколого-економічна безпека, сталий просторовий розвиток, енергетична та лісова безпека, екологічне оподаткування, система індикаторних показників, комплексно-рейтингова оцінка.

ВСТУП

Наразі проблема національної безпеки України набула особливої актуальності, оскільки від її вирішення залежить сталий соціально-економічний розвиток та подолання кризових ситуацій в економіці на різних рівнях просторо-

вого господарювання. Забезпечення високого рівня захищеності національних соціо-еколого-економічних інтересів господарювання, за якого створюються необхідні умови для сталого просторового розвитку суспільства, держави та індивідуума, є завданням політики національ-